

11. Weinberg G. L. *Hitler's Foreign Policy 1933–1939: The Road to World War II*. – New York: Enigma Books, 2010. – 866 p.

12. Всемирная история в 24 т. Т.23. Вторая мировая война / А. Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчек и др. – Минск: Современный литератор, 1999. – 592 с.

13. Горохов В. Н. История международных отношений. 1918–1939 гг.: Курс лекций. – Москва: Издательство Московского университета, 2004. – 266 с.

14. Дюррозель Ж. История дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. С. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського. – Київ: Основи, 1999. – 903 с.

15. История дипломатии. Т.3. – Москва: Издательство политической литературы, 1965. – 832 с.

16. История дипломатии. Т.3. Дипломатия в период подготовки Второй мировой войны (1919–1939 гг.). – Москва: Государственное издательство политической литературы, 1945. – 882 с.

17. Итоги империалистической войны. Версаль. Серия мирных договоров / Под ред. Ю. В. Ключникова, А. Сабанина / Пер. с фр. – Москва: Литиздат НКВД, 1925. – 198 с.

18. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики ХХ – початок ХХІ ст.: Навчальний посібник / В. Ф. Салабай, І. Д. Дудко, М. В. Борисенко, М. П. Чуб. – Київ: КНЕУ, 2006. – 368 с.

19. Історія міжнародних відносин: Навчальний посібник / Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Л. С. Матлай. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 140 с.

References

1. Annexation of Austria [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=86 – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 13.04.2018.

2. Churchill W. *The Second World War. Vol.I: The Gathering Storm*. – London: Guild Publishing, 1985. – 336 p.

3. Manchester Guardian, 12 Apr. 1938 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://theguardian.newspapers.com/search/#ymd=1938-04-12&query=&offset=10&query=12+April+1938>. – Data zvernennja: 15.05.2018.

4. Shirer W. *Berlin Diary. The Journal of a Foreign Correspondent, 1934–1941*. – New York: Alfred A. Knopf Publishing, 1942. – 362 p.

5. Shirer W. *The Rise and Fall of the Third Reich*. – New York: Simon & Schuster, 1990. – 1249 p.

6. Tansill Ch. *Back Door to War. The Roosevelt Foreign Policy, 1933–1941*. – Westport: Greenwood Press, 1952. – 690 p.

7. *The Ciano Diaries. 1939–1943* // Ed. By Hugh Gibbon. – New York: Simon Publications, 2001. – 624 p.

8. *The Triumph of Hitler: Hitler Becomes Army Commander* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.historyplace.com/worldwar2/triumph/tr-army.htm> – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 14.05.2018.

9. *The Triumph of Hitler: Nazis Take Austria* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.historyplace.com/worldwar2/triumph/tr-austria.htm> – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 14.05.2018.

10. *Treaty of Peace with Austria* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 14.07.2018.

11. Weinberg G. L. *Hitler's Foreign Policy 1933–1939: The Road to World War II*. – New York: Enigma Books, 2010. – 866 p.

12. *Vsemirnaja istorija v 24 t. T.23. Vtoraja mirovaja vojna* / A. N. Badak, I. E. Vojnich, N. M. Volchek i dr. – Minsk: Sovremennij literator, 1999. – 592 s.

13. Gorohov V. N. *Istorija mezhdunarodnyh otnoshenij. 1918–1939 gg.: Kurs lekcij*. – Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 2004. – 266 s.

14. Djurozel' Zh. *Istorija dyplomatii' vid 1919 roku do nashyh dnev* / Per. z fr. Je. Maricheva, L. Pogorjelovoi', V. Chajkovs'kogo. – Kyi'v: Osnovy, 1999. – 903 s.

15. *Istorija dyplomatii. T.3.* – Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1965. – 832 s.

16. *Istorija dyplomatii. T.3. Diplomatiya v period podgotovki Vtoroj mirovoj vojny (1919–1939 gg.)*. – Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1945. – 882 s.

17. *Itoji imperialisticheskoy vojny. Versal'. Serija mirnyh dogovorov* / Pod red. Ju. V. Kljuchnikova, A. Sabanina / Per. s fr. – Moskva: Litizdat NKID, 1925. – 198 s.

18. *Istorija mizhnarodnyh vidnosyn i zovnishn'oi' polityky XX – pochatok XXI st.: Navchal'nyj posibnyk* / V. F. Salabaj, I. D. Dudko, M. V. Borysenko, M. P. Chub. – Kyi'v: KNEU, 2006. – 368 s.

19. *Istorija mizhnarodnyh vidnosyn: Navchal'nyj posibnyk* / Ja. B. Turchyn, R. B. Demchysyak, L. S. Matlaj. – L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koi' politehniky, 2016. – 140 s.

Tkachuk T. A., master of history, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), tarastkachuk1995@gmail.com

Austrian «Anschluss» and the position of the West

The article is devoted to one of the key problems in international relations on the eve of the World War II – the annexation of Austria by Germany. In particular, attention is drawn to the circumstances that have developed in Europe in 1937 and contributed to the occupation of a neighboring state by A. Hitler's Nazi regime. It is argued that the annexation was caused, first of all, by the passive attitude of democratic Western countries, especially Great Britain and France, and the failure of the League of Nations to prevent the loss of Austrian independence.

In addition, the author emphasizes that the successful implementation of «Anschluss» by Germany led to revision of boundaries established by the Treaty of Versailles, what other states have joined with the kaleidoscopic speed, and therefore this event can be considered as a significant step towards the exacerbation of international relations and, as the result – to the World War II. In this regard, attention has drawn to a somewhat similar present-day geopolitical situation (the Crimean annexation by Russia) and the need to avoid by the governments of the United Kingdom, France and the United States their past mistakes and miscalculations.

Keywords: Second World War, Austrian «Anschluss», annexation, appeasement policy, referendum.

* * *

УДК 32:008(4УКР)

Подобед П. К.,

начальник відділу, Український інститут національної пам'яті (Україна, Київ), pavlo.podobed@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРИТОРІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ АР КРИМ

Розглянуто діяльність Української православної церкви на території тимчасово окупованої АР Крим. Проаналізовано зміни політичних настроїв УПЦ протягом 2014–2018 рр. Показана трансформація редакційної політики церковних ЗМІ Криму в період анексії півострова російськими військами.

Ключові слова: релігія, Українська православна церква, українське православ'я, Збройні сили РФ, релігійні організації, АР Крим.

Анексія Російською Федерацією території АР Крим спричинила докорінні зміни у релігійно–церковному житті півострова. Починаючи з 2014 р. окупаційна влада почала активно втручатися у життя релігійних організацій Криму і переслідувати представників нелояльних конфесій та релігійних груп, – насамперед мусульман та вірних Української православної церкви Київського Патріархату (УПЦ КП).

Російська влада поставила вимогу обов'язкової перереєстрації до 1 січня 2016 р. релігійних організацій, що діють на території Криму. За даними Управління Верховного комісара Організації об'єднаних націй з прав людини, з–поміж більш як 1300 релігійних громад, що були зареєстровані згідно законодавства України, лише 365 були перереєстровані [1, с. 11]. У повному обсязі перереєстрацію пройшли громади Української православної церкви (УПЦ). Однак УПЦ КП відмовилась від проходження цієї процедури, оскільки вважала її «підкоренням російському окупаційному режимові». Вже у січні 2016 р. вона була позбавлена

останнього місяця релігійного служіння у м. Сімферополі (столиці АР Крим). Громади УПЦ КП, окремі їх члени, зазнали утисків і переслідувань. Правлячий архієпископ Сімферопольський і Кримський Климент теж зазнав нападів представників російських силових структур та проросійських громадських організацій. Наприкінці 2017 р. УПЦ КП перевела його до Херсона, де він очолив Херсонську єпархію, залишаючись при цьому керуючим Сімферопольською та Кримською єпархією.

У грудні 2016 р. Генеральна асамблея ООН ухвалила резолюцію, у якій Росія була визнана «державою–окупантом». У цій же резолюції засуджені «серйозні порушення та зловживання на території окупованого Криму», зокрема і в царині релігійної свободи.

УПЦ не лише утвердилась у своєму монопольному статусі на території кримського півострова, а й стала єдиною православною юрисдикцією, діяльність якої визнається окупаційною владою.

Таке становище УПЦ в Криму відбилось на її іміджі на території материкової України. Неясність статусу цієї церкви у Криму спричинила загострення стосунків УПЦ з Міністерством культури України, яке нині є державним органом у справах релігій, та громадянським суспільством.

Співпраця УПЦ зі Збройними силами РФ та ФСБ (див.: с. 10) розпочалась майже одразу після анексії АР Крим, однак ця тема дотепер залишається малодослідженою. Досі відсутні наукові публікації, які розкривали б систему взаємодії УПЦ з російськими силовими структурами на території окупованого Криму.

УПЦ здійснювала капеланське служіння в Збройних силах РФ (зокрема на базах та кораблях Чорноморського флоту) ще до анексії кримського півострова [2, с. 2]. Однак принципова відмінність між капеланським служінням УПЦ в російському війську до 2014 року і пізніше полягає у правовому визначенні такої співпраці. До 2014 р. Чорноморський флот РФ базувався у Криму на підставі міжнародних договорів, ратифікованих парламентами України та Росії. Відтак несення душпастирського служіння священнослужителями УПЦ для потреб російського військового контингенту на території України можна було розцінювати як легітимну співпрацю. Натомість з моменту порушення Збройними силами РФ порядку перетину державного кордону (20 лютого 2014 року), Крим був окупований Російською Федерацією, а введені на півострів війська стали російським окупаційним контингентом.

Також слід зазначити, що навіть впродовж 2014 р. політична позиція УПЦ в Криму та Севастополі, не була однорідною. Ще напередодні вторгнення Севастополь розглядався російською владою як ключове місто півострова не лише у військовому, а й у сакральному значенні – як колиска православ'я та місто російської слави. Кримська митрополія УПЦ підігривала ці настрої. Однак сплеск проросійської активності відбувся за 10 днів до вторгнення російських військ (20 лютого 2014 р.) [3]. За цей час лише у м. Севастополі УПЦ організувала або взяла участь у 10 «військово–патріотичних заходах», серед яких урочисте вшанування особового складу крейсера «Варяг» (за участі матросів та офіцерів ЧФ РФ), творчий вечір Т. Карпової у Морській бібліотеці (присвяченій ролі церкви в історії Росії), зустріч з курсантами академії Військово–Морських Сил України

та молитва «за подолання смуту в Україні», зустріч з відомим російським націоналістом протоієреєм Андрієм Ткачовим на тему революції в Україні та майбутнього Криму тощо [4]. Рівно за 2 дні до вторгнення росіян відбулось засідання «Координаційної ради козаків при Севастопольському благочинні УПЦ». На нараду з благочинним козаки прибули після зустрічі з директором Інституту країн СНД Костянтином Затуліним [5]. Отже, уже впродовж лютого 2014 р. Кримська митрополія УПЦ активно співпрацювала з проросійськими активістами та парамілітарними організаціями.

Вже у перші місяці окупації АР Крим в усіх царинах суспільного життя півострова відбулись докорінні зміни, зокрема і в релігійно–церковному житті. У березні 2014 р. розпочався процес захоплення храмів УПЦ КП. У Севастополі в українській громаді було відібрано храм священномученика Климента Римського на території Навчального загону Військово–Морських Сил України. У селищі Перевалньому вірних УПЦ КП вигнали з храму Покрови, а територію культової споруди оточили невідомі люди у камуфляжній формі. В обох випадках, крім так званої «самооборони Криму», активну участь у захопленні храмів брали проросійські організації, що тісно пов'язані з УПЦ [6]. Захопленням майна релігійних громад не змогли завадити попередні домовленості щодо збереження статус–кво, досягнуті між єпископом Сімферопольським і Кримським УПЦ КП Климентом та самопроголошеним прем'єр–міністром Криму Сергієм Аксьоновим [7]. Попри публічні заяви «радника Ради міністрів Автономної Республіки Крим з питань оборони і безпеки» полковника Ігоря Стрелкова, у яких він гарантував недоторканість релігійних споруд УПЦ КП в Криму, захоплення храмів відбулось не лише в стислі терміни та за участі «самооборони Криму», а й за активної участі УПЦ. Згодом відібрані в УПЦ КП храми почали використовуватись громадами УПЦ [8]. Реакцією на захоплення українських храмів стала заява Міністерства закордонних справ України від 5 червня 2014 р., у якій перед Росією ставилась вимога «припинити варварську та лицемірну політику, яка становить загрозу не лише для України та її громадян, а й для всього міжнародного співтовариства» [9].

Впродовж кількох місяців суттєвих змін зазнала і офіційна позиція УПЦ в АР Крим щодо суспільно–політичних процесів в Україні. Як відомо, Кримська митрополія УПЦ складається з трьох єпархій: Сімферопольської та Кримської, Керченської і Джанкойської. Очолює Кримську митрополію УПЦ митрополит Лазар. Кожна з єпархій Кримської митрополії УПЦ має власну прес–службу та церковні інформаційні ресурси. Однак, саме Кримська митрополія і митрополит Лазар відіграли найпомітнішу роль у публічному позиціонуванні УПЦ в умовах анексії АР Крим. Газета «Таврида православная», яка є офіційним виданням Кримської митрополії УПЦ і видається з благословення митрополита Лазаря, яскраво відображає зміну політичної поведінки як Сімферопольської та Кримської єпархії, так і цілої Кримської митрополії УПЦ впродовж 2013–2015 рр.

До моменту порушення Збройними силами РФ (див.: с. 9) порядку перетину державного кордону (20 лютого 2014 року) Кримська митрополія УПЦ намагалась підтримувати авторитет чинної на той час української влади. Так, редакція газети «Таврида православная»

регулярно друкувала матеріали, у яких підкреслювалося, що всі учасники політичного процесу, незалежно від партійної належності та переконань «є громадянами однієї держави», а відтак слід докласти зусиль, аби «політичний процес не виходив за межі Божих Заповідей, християнської моралі, за рамки Конституції та законів України» [10, с. 3]. Наприкінці 2013 р. офіційний сайт Феодосійської єпархії УПЦ рапортував про участь духовенства в урочистій присязі військовослужбовців 1-го окремого батальйону морської піхоти Військово-Морських Сил України. Правда, вже за кілька місяців новина була видалена із сайту, проте й досі індексується у пошуковій системі Google [11].

Наприкінці лютого 2014 р. риторика всіх видань Кримської митрополії УПЦ кардинально змінюється: зі шпальт газет та зі сторінок сайтів зникають будь-які публікації, що висвітлюють чи дають оцінку акціям громадської непокори, а «Таврида православная» уникає публікацій щодо російського вторгнення і протистояння на півострові.

Вже у перших числах березня 2014 р. УПЦ КП чітко окреслює свої позиції у кримському протистоянні і публічно стає на бік українського війська. Так, у заблокованому штабі командування Військово-Морських Сил України у Севастополі відкривається капличка УПЦ КП. Духовенство цієї церкви починає надавати активну матеріальну підтримку українським військовослужбовцям [12, с. 13]. Натомість позиція УПЦ залишається невиразною. Лише окремі священники УПЦ публічно засуджують захоплення Криму [13, с. 2]. Митрополит УПЦ Лазар не наважується відкрито підтримувати російську армію, водночас дистанціюючись від будь-яких контактів з українським військом.

18 березня 2014 р. під час штурму російськими окупантами 13-го фотограмметричного центру Головного управління оперативного забезпечення Збройних Сил України (Сімферополь) від пострілу снайпера загинув український прапорщик Сергій Кокурін, який перебував під час штурму на спостережній вежі автопарку частини [14, с. 2]. 6 квітня 2014 р. військовослужбовцем Чорноморського флоту РФ був застрелений начальник оперативного відділення штабу 10-ї морської авіаційної бригади Збройних Сил України майор Сергій Карачевський [15]. Однак ці дві смерті залишилися поза увагою Кримської митрополії УПЦ. Традиційні закляти до миру і утримання від насильства не пролунали ні з вуст митрополита Лазара, ні зі шпальт церковної преси.

Через тиждень після вбивства майора С. Карачевського, яке набуло широкого резонансу в Криму, газета «Таврида Православная» опублікувала привітання митрополита Лазаря з іменинами від представників самопроголошеної кримської влади В. Константінова та С. Аксьонова. Важливо наголосити, що офіційне видання Кримської і Сімферопольської єпархії УПЦ публікує зазначенні привітання не як приватні, а як повідомлення від «Голови Ради Республіки» та «Голови Ради Міністрів» [16, с. 5].

У квітні 2014 р. духовенство Кримської митрополії УПЦ вперше після анексії півострова йде на публічний контакт з російськими військовими. 23 квітня митрополит Лазар у супроводі численного духовенства, приймає вітання від командувача Черно-

морським флотом РФ віце-адмірала Олександра Віткі [17, с. 1]. Поряд з офіційними контактами УПЦ з невізнаною владою Криму відбуваються неофіційні заходи, що демонструють певний зв'язок Кримської митрополії з материковою Україною. Так, 27 квітня 2014 р. по завершенню архієрейського богослужіння у Покровському соборі Джанкою відбулись творчі виступи єпархіяльної молоді. Під час одного з виступів діти з недільної школи при Покровському соборі виконали пісню «Молитва за Україну», про що навіть з'явилась новина на сайті Джанкоїської єпархії [18]. У ці ж дні в офіційних виданнях Кримської митрополії з'являються перші спроби виправдати так званий «референдум про об'єднання Криму з Росією». Духовенство УПЦ в Криму проводить прямі аналогії між вигнанням з території півострова нацистських загарбників у 1944 році та «возз'єднанням Криму з РФ» [19, с. 8]. У травні 2014 р. редакційна політика УПЦ в Криму стає більш відвертою: будь-які згадки про Збройні Сили України чи Військово-Морські Сили України, що з'являються на сторінках церковних газет чи на сайтах єпархій, супроводжуються відверто негативним конотаціями. Наприклад, вже через 3 місяці після вторгнення Збройних сил РФ до Криму офіційний сайт Сімферопольської та Кримської єпархії УПЦ у статті про свою парафію в с. Новофедорівка цитував настоятеля храму: «Не всі знають, що літаки Рузвельта і Черчеля, котрі прибули на Ялтинську конференцію у 1945 році, приземлялись на Новофедорівському аеродромі. Сталін тоді приїхав на потязі. Існує неофіційна версія про те, що вони ночували в одній із сільських хат, що була побудована у довоєнний час. Тут, на засекреченому свого часу об'єкті, відбувались учбові посадки на макет недовгої палуби авіаносця «Адмірал Кузнецов». За України у селищі практично не організували навчань, техніка занепадала. Зараз польоти відбуваються постійно. Всі ми захоплюємось майстерністю їх виконання. Нещодавно сюди привезли 3 нових винишувачі останнього покоління, вже просили їх освятити. Тож життя знову б'є ключем у цьому куточку. Військове – на благо захисту Вітчизни, і православне – на благо душі» [20].

Влітку 2014 р. контакти Кримської митрополії УПЦ з представниками самопроголошеної влади Криму стають регулярними та офіційними. Налагоджується тісна взаємодія і з окупаційним контингентом Збройних сил РФ та представниками ФСБ. У церковній пресі з'являються новини стосовно діяльності Міністерства оборони РФ про нагородження посадовців Міноборони РФ державними нагородами тощо [21, с. 7]. Практично у кожному номері газети «Таврида Православная» публікуються статті, що виправдовують вторгнення Збройних сил РФ на територію України. Редакція переконує читачів, що Крим – це Росія. Кримська митрополія УПЦ активно висвітлює різні військові та парамілітарні заходи, що відбуваються на півострові. Прикладом таких публікацій може слугувати репортаж з публічної бібліотеки ім. В. Белінського у Керчі: «Свято розпочалось з виконання гімну Росії. На екрані – відеоролик про військову міць країни. Оразу після гімну ведуча поставила запитання: «Чи лише потужним військовим потенціалом сильна Росія?». Відповіді були втішними: велика культура, мова, література і мистецтво, потужна наукова база, конкурентоспроможна промисловість, а головне – російські люди, які зберегли

традиції великого народу, в основі яких – Православна віра, яка ось вже 1026 років не дає нам зникнути з лиця землі» [22, с. 6]. Духовенство Кримської митрополії УПЦ вже не вагається між підтримкою українських та російських військових, а чітко стає на бік останніх. У травні 2014 р. у Севастополі відбувається урочисте відкриття відреставрованого собору Святого Володимира – усипальниці російських адміралів. У заході взяв участь Митрополит Сімферопольський і Кримський Лазар та командування російського окупаційного контингенту в Криму.

У другій половині 2014 р. дедалі чіткіше простежується дві цілком протилежних позиції, що їх зайняло духовенство УПЦ в питанні оцінки анексії Криму. Якщо у материковій Україні клірики УПЦ публічно засуджували, чи бодай мовчали щодо окупації кримського півострова, то в самому Криму риторика духовенства УПЦ була цілком протилежною: «Крим повернувся до Росії», «Це свідомий вибір населення» тощо.

Впродовж 2015–2018 рр. Кримською митрополією УПЦ налагоджується постійна духовна опіка над військовослужбовцями окупаційного контингенту: духовенство бере участь в урочистих заходах, що їх організовує командування військових частин Збройних сил РФ, освячує бойові знамена та військову техніку тощо [23, с. 23]. Дедалі частіше церковні ієрархи УПЦ публічно виправдовують вторгнення Збройних сил РФ на територію України та вживають заходів для підтримки авторитету окупаційних органів влади в АР Крим. Наприклад, 16 листопада 2016 року під час пленарного засідання Різдвяних освітніх читань «Крим. Уроки століття. 1917–2017» у Сімферополі виступив протоієрей Олександр Якушечкін, секретар Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ, настоятель Петропавлівського кафедрального собору. У своєму виступі, присвяченому питанню патріотичного виховання юних кримчан, за благословенням митрополита Сімферопольського і Кримського Лазаря та у його присутності цей священник заявив: «Зовсім нещодавно кримські педагоги були змушені всерйоз обговорювати сумнівні гасла, виплекані далеко від нашої Вітчизни, а також доводилося «викручуватися» й вигадувати виправдання, чому в кримських школах досі розмовляють російською, не святкують день народження ОУН–УПА, а в класах нема портретів таких одіозних героїв як Степан Бандера та Роман Шухевич. Але настав 2014 рік і ми зробили свій історичний вибір. Сталося те, про що багато хто і мріяли не міг. Ми повернулися додому» [24].

В результаті анексії Російською Федерацією АР Крим Українська православна церква не змогла визначитись із власною позицією щодо територіальної цілісності України. Офіційні речники УПЦ заявляють, що Крим – це українська територія, а сама УПЦ не визнає легітимності так званого «кримського референдуму». У той же час Кримська митрополія УПЦ зайняла протилежну позицію і на всіх рівнях публічно підтримала дії російського керівництва та Збройних сил Російської Федерації (див.: с. 5). Більше того – УПЦ на території анексованого півострова розпочала активну співпрацю в сфері капеланського служіння з усіма окупаційними силовими відомствами, включно з Федеральною службою безпеки Російської Федерації (див.: с. 3) [25].

Політологи, релігієзнавці та соціологи, серед яких Олена Богдан, Лариса Владиченко, Михайло Міщенко, Володимир Паніотто та Олександр Саган, зазначають, що невизначена позиція УПЦ щодо питань російсько–української війни призвела до суттєвого падіння підтримки цієї юрисдикції в українському суспільстві. З'ясувалося, що у травні 2016 року 48,7% опитаних українців ідентифікували себе з УПЦ Київського патріархату, з УПЦ (у єдності з Московським Патріархатом) ототожнюють себе 12,4% респондентів. Такі дані свого дослідження оприлюднив Київський міжнародний інститут соціології. Схоже дослідження провів також Центр Разумкова у березні 2016 р., яке засвідчило, що до УПЦ себе відносять 15% опитаних, а до УПЦ КП – 25%. Водночас 21% респондентів ідентифікують себе як просто «православні» [26].

Позиція УПЦ щодо анексії Криму позначилась і на ставленні до цієї юрисдикції військовослужбовців Збройних Сил України та Національної гвардії України. Так, у серпні 2017 р. командування Національної гвардії України заявило, що на територію військових частин можуть бути недопущені священники релігійних організацій, центри яких знаходяться на території країни–агресора. Крім того, кількість священнослужителів УПЦ в лавах Збройних Сил України у 2018 р. скоротилась до 3 осіб (у цей же період часу у лавах Збройних Сил України несли служіння понад 150 священників УПЦ КП), а призначення капеланів з числа духовенства УПЦ до підрозділів Державної прикордонної служби України супроводжувалось скандалами у ЗМІ [27, с. 28].

З огляду на викладене можна припустити, що у майбутньому УПЦ буде змушена переглянути своє ставлення до анексії Криму. Паралельно з падінням рівня підтримки УПЦ в українському суспільстві, відбувається зміна політичних настроїв серед самих парафіян УПЦ. Частина пастви, яка не бажає залишати УПЦ, вимагає від церковного керівництва активніше захищати українців у війні з Росією. Такі настрої у середовищі послідовників УПЦ будуть підштовхувати керівництво цієї церкви визначитись зі своєю політичною позицією в російсько–українському конфлікті і в питанні анексії Криму, зокрема. Інакше підтримка цієї юрисдикції громадянами України з року в рік буде слабнути. Зрештою, обрана лінія поведінки може маргіналізувати УПЦ в очах українського суспільства, перетворивши її на церкву для російської діаспори в Україні.

Список використаних джерел

1. U.S. commission on international religious freedom. – 2017 annual report.
2. Божественная литургия на крейсере ЧФ РФ Москва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hersones.org/novosti/931-bozhestvennaya-liturgiya-na-krejsere-CHF-RF-moskva.html>
3. Рождественская встреча священника с моряками радиоотряда ЧФ РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hersones.org/novosti/241-rozhdestvenskaya-vstrecha-svyashhennika-s-moryakami-radiootryada-CHF-RF.html>
4. В рамках Сретенского фестиваля прошла встреча севастопольцев с протоиереем Андреем Ткачевым [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hersones.org/novosti/1562-v-ramkax-sretenskogo-festivalya-proshla-vstrecha-sevastopolcev-s-protiierem-andreem-tkachevym-g-kiev.html>
5. Очередное заседание Координационного совета казаков при Севастопольском благочинии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hersones.org/novosti/1192-sostoyalos-ocherednoe->

zasedanie–koordinacionnogo–soveta–kazakov–pri–sevastopolskom–blagochinii–3.html

6. В УПЦ КП відбирають церкви у Криму: написали до Путіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/25/7023659/>

7. Муфтий Крима пропонує мечеті для православних служб УПЦ КП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/rolling_news_russian/2014/03/140328_ru_n_crimea_mosque.shtml

8. У Філарета заявили о притесненнях українських віруючих в Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavcom.ua/news/176399–u–filareta–zajavili–o–pritesnenijah–ukrainskih–verujushchih–v–krimu.html>

9. МЗС України звинувачує Росію у репресіях проти вірян Київського патріархату у Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/56667/

10. Заявление Украинской Православной Церкви в связи с последними политическими событиями в стране // Таврида Православная. – 2013. – №23 (345).

11. Клятва морских пехотинцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://feodeparh.com/bez–rubriki/klyatva–morskih–pehotintsev.html>

12. Фотовідео // Народна армія. – 2014. – №10 (5243).

13. Инtronизовано предстоятеля УПЦ МП // Свобода. – 22.08.2014. – №34.

14. Співчуття // Народна армія. – 2014. – №11 (5244).

15. В Бердянську поховали українського офіцера, вбитого російським військовим в Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/05/11/v–berdyansku–pohovali–ukrainskogo–oficera–vbitogo–rosijskim–vijskovim–v–krimu/>

16. С днем ангела! // Таврида Православная. – 2014. – №7 (353).

17. Митрополита Лазаря поздравили с 75–летием Первоиерарх РПЦ, Предстоятель УПЦ, Архипастыри и духовенство России и Украины, крымская паства // Таврида Православная. – 2014. №9 (355).

18. Свет Воскресения Христова: в Покровском соборе дети исполнили «Молитву за Украину» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dzhankoy.church.ua/2014/04/28/svet–voskreseniya–xristova–v–pokrovskom–sobore–deti–ispolnili–molitvu–za–ukrainu/>

19. С Днём победы, 70–летием освобождения Севастополя и всего Крима! // Таврида Православная. – 2014. – №9 (355).

20. Храм в честь великого флотоводца [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crimea–eparhia.ru/index.php/gallery/library/publications/4161>

21. Благое дело принесет достойные плоды // Таврида Православная. – 2014. – №10 (356). – С.6–7; День семьи, любви и верности в Криму // Таврида Православная. – 2014. – №12 (358).

22. Любовь к России – любовь к народам святой Руси // Таврида Православная. – 2014. – №14 (360).

23. ЧВВМУ им. Нахимова вручено Боевое знамя нового образца [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hersones.org/novosti/947–chvvmu–im–naximova–vrucheno–boevoe–znamya–novogo–obrazca.html>

24. У крымській єпархії УПЦ (МП) радіють, що «повернулися додому, до Росії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/65164/

25. УПЦ (МП) в Криму моляться за прикордонників, які захищають Росію і Крим [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uoc/67758/

26. Церковну приналежність українців визначають влада і війна на Донбасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2016–07–20/tserkovnyie–predpochteniya–ukraintsev–opredelyayut–vlast–i–voyna–na–donbasse/6209>

27. Священникам УПЦ МП не забороняли служити капеланами – Нацгвардія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric–society/2288078–svasenikam–upc–mp–ne–zaboronali–sluziti–kapelanami–nacyvardia.html>

28. ЗМІ розповіли, хто займається розбудовою капеланської служби у Держприкордонслужбі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espreso.tv/news/2018/03/31/zmi_rozpozvily_khto_zaymayetsya_rozbudovoyu_kapelanskoyi_sluzhby_u_derzhprykordonsluzhbi

References

1. U.S. commission on international religious freedom. – 2017 annual report.

2. Bozhestvennaja liturgija na krejsere ChF RF Moskva [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://hersones.org/novosti/931–bozhestvennaya–liturgiya–na–krejsere–chf–rf–moskva.html>

3. Rozhdestvenskaja vstrecha svjashhennika s moryakami radiootrjada ChF RF [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://hersones.org/novosti/241–rozhdestvenskaya–vstrecha–svyashhennika–s–moryakami–radiootrjada–chf–rf.html>

4. V ramkah Sretenskogo festivalja proshla vstrecha sevastopol'cev s protoiereem Andreem Tkachevym [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://hersones.org/novosti/1562–v–ramkax–sretenskogo–festivalja–proshla–vstrecha–sevastopolcev–s–protoiereem–andreem–tkachevym–g–kiev.html>

5. Ocherednoe zasedanie Koordinacionnogo soveta kazakov pri Sevastopol'skom blagochinii [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://hersones.org/novosti/1192–sostoyalos–ocherednoe–zasedanie–koordinacionnogo–soveta–kazakov–pri–sevastopolskom–blagochinii–3.html>

6. V UPC KP vidbyrajut' cerkvy u Krymu: napysaly do Putina [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/25/7023659/>

7. Muftij Kryma predlagaet mecheti dlja pravoslavnyh sluzhb UPC KP [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.bbc.com/ukrainian/rolling_news_russian/2014/03/140328_ru_n_crimea_mosque.shtml

8. U Filareta zajavili o pritesnenijah ukrainskih verujushchih v Krymu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://glavcom.ua/news/176399–u–filareta–zajavili–o–pritesnenijah–ukrainskih–verujushchih–v–krimu.html>

9. MZS Ukrainy zvynuvachuje Rosiju u represijah proty virjan Kyi'vs'kogo patriarhatu u Krymu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/56667/

10. Zajavlenie Ukrainskoj Pravoslavnoj Cerkvi v svjazi s poslednimi politicheskimi sobytijami v strane // Tavrda Pravoslavnaja. – 2013. – №23 (345).

11. Klyatva morskih pehotincev [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://feodeparh.com/bez–rubriki/klyatva–morskih–pehotintsev.html>

12. Fotovikno // Narodna armija. – 2014. – №10 (5243).

13. Intronizovano predstojatelja UPC MP // Svoboda. – 22.08.2014. – №34.

14. Spivchuttja // Narodna armija. – 2014. – №11 (5244).

15. V Berdjans'ku pohovaly ukrai'ns'kogo oficera, vbytoho rosijs'kym vijs'kovym v Krymu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/05/11/v–berdyansku–pohovali–ukrainskogo–oficera–vbitogo–rosijskim–vijskovim–v–krimu/>

16. S dnem angela! // Tavrda Pravoslavnaja. – 2014. – №7 (353).

17. Mitropolita Lazarja pozdravili s 75–leteem Pervoierarh RPC, Predstojatel' UPC, Arhipastyri i duhovenstvo Rossii i Ukrainy, krymskaja pastva // Tavrda Pravoslavnaja. – 2014. №9 (355).

18. Svet Voskresenija Hristova: v Pokrovskom sobore deti ispolnili «Molitvu za Ukrainu» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dzhankoy.church.ua/2014/04/28/svet–voskreseniya–xristova–v–pokrovskom–sobore–deti–ispolnili–molitvu–za–ukrainu/>

19. S Dnjom pobedy, 70–letiem osvobozhdenija Sevastopolja i vsego Kryma! // Tavrda Pravoslavnaja. – 2014. – №9 (355).

20. Hram v chest' velikogo flotovodca [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://crimea–eparhia.ru/index.php/gallery/library/publications/4161>

21. Blagoe delo prineset dostojne plody // Tavrda Pravoslavnaja. – 2014. – №10 (356). – С.6–7; Den' sem'i, ljubovi i vernosti v Krymu // Tavrda Pravoslavnaja. – 2014. – №12 (358).

22. Ljubov' k Rossii – ljubov k narodam svjatoj Rusi // Tavrda Pravoslavnaja. – 2014. – №14 (360).

23. ChVVMU im. Nahimova vrucheno Boevoe znamja novogo obrazca [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://hersones.org/novosti/947–chvvmu–im–naximova–vrucheno–boevoe–znamya–novogo–obrazca.html>

24. U kryms'kij jeparhii' UPC (MP) radijut', shho «povernulysja dodomu, do Rosii» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/religion_and_policy/65164/

25. UPC (MP) v Krymu molyt'sja za prykordonnkykiv, jaki zahyshhajut' Rosiju i Krym [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uoc/67758/

26. Cerkovnu prynalezhnist' ukrai'nciv vyznachajut' vlada i vijna na Donbasi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2016–07–20/tserkovnyie–predpochteniya–ukraintsev–opredelyayut–vlast–i–voyna–na–donbasse/6209>

27. Svjashhenykam UPC MP ne zaboronjaly sluzhyty kapelanamy – Nacgvardija [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2288078-svasenikam-upc-mp-ne-zaboronali-sluzhiti-kapelanami-nacgvardia.html>

28. ZMI rozpovily, hto zajmajet'sja rozbudovoyu kapelans'koi' sluzhby u Derzhprykordonsluzhbi [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://espreso.tv/news/2018/03/31/zmi_rozpovily_khto_zaymayetsya_rozbudovoyu_kapelanskoyi_sluzhby_u_derzhprykordonsluzhbi

Podobed P. K., Head of Department, Ukrainian Institute of National Remembrance (Ukraine, Kyiv), pavlo.podobed@gmail.com

Features of the activity of the Ukrainian Orthodox Church in the territory of the temporarily occupied Crimea

The activity of the Ukrainian Orthodox Church in the territory of the temporarily occupied Crimea has been reviewed. The article analyzes the changes in political sentiments of the Crimean Metropolis of the Ukrainian Orthodox Church during 2014–2018. Particular attention is devoted to the transformation of the editorial policy of the church in the mass media of Crimea, during the annexation of the peninsula by the Russian troops.

Keywords: religion, Ukrainian orthodox, chaplain service, Russian Armed Forces, Crimea.

* * *

УДК 328 ЄС:327.7:327.8

Горюнова Є. О.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та історії, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського (Україна, Київ), evgeniyagor@gmail.com

КРИМСЬКИЙ АСПЕКТ АНТИРОСІЙСЬКИХ САНКЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Розглянуто застосування санкційного механізму Європейського Союзу проти незаконно анексованого Росією Криму в контексті спільної зовнішньої політики ЄС.

Проаналізовано кримський вимір санкцій ЄС, який представлено персональними обмеженнями (проти фізичних та юридичних осіб, які мали відношення до російської анексії Криму та його подальшої інтеграції в Росію) та секторальними санкціями. Зазначено, що секторальні обмеження стосуються галузей, що мають важливе значення для півострова в контексті його інтеграції до інфраструктурного та економічного середовища РФ, але мають досить обмежений вплив на Росію.

Проаналізовано опосередковані наслідки санкцій ЄС на економіку анексованого півострова та визначені проблемні аспекти санкційної політики ЄС, які дозволяють Росії використовувати схеми для того, щоб уникнути режиму обмежень.

Ключові слова: Крим, анексія, Російська Федерація, санкції, Європейський Союз.

Санкційна політика протягом останніх років залишається досить дієвим зовнішньополітичним інструментом Європейського Союзу, що дозволяє за допомогою невійськових засобів впливати на держави, чия політика порушує канони міжнародного права та загрожує безпеці.

З перших днів анексії Криму Росією Євросоюз висловив підтримку територіальної цілісності України та відмовився визнавати факт проведення на півострові референдуму щодо «приєднання до Росії». У відповідь на російську анексію Криму Європейський Союз вводить персональні та секторальні санкції проти Росії та окремо Криму, суттєво обмежуючи можливості ведення бізнесу на півострові для європейських компаній. Але саме територіальний характер цих санкцій має певні загрози щодо припинення анексії Криму, бо «кримські санкції» не задають суттєвих збитків Росії.

Мета статті – проаналізувати кримський вектор санкційної політики Євросоюзу щодо Російської Федерації та визначити його ефективність.

Проблема формування та реалізації спільної зовнішньої політики ЄС в теоретичному та практичному вимірах представлена в працях іноземних та вітчизняних дослідників: Ш. Брезертон, Д. Воглера, М. Сміта, О. Мартинова, Ю. Ковбасюк, О. Шниркова тощо. Санкційна політика ЄС досліджується А. Тостенсеном, Дж. Скоттом, С. Блокменсом, М. Дораєвим тощо. Однак, аспекти запровадження та реалізації санкційного механізму в ЄС у відповідь на російську анексію Криму практично залишилися поза увагою предметного поля дослідників.

Санкції як інструмент зовнішньої політики Європейської Спільноти починають активно використовувати у 1980–ті роки. У Європейському Союзі санкції стають дієвим механізмом Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС. У 2004 р. Комітет з політики та безпеки Ради ЄС визначив загальні рамки впровадження санкцій, які розглядаються як важливий інструмент зовнішньої політики ЄС [1]. У 2012 р. Рада ЄС розробила «Керівні вказівки з імплементації та оцінки рестриктивних (обмежувальних) заходів (санкцій), що приймаються в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС» [2].

Згідно з правовими засадами ЄС, головна роль у визначенні санкцій належить Раді ЄС (Раді Міністрів ЄС), яка приймає відповідні політичні рішення та правові регламенти, які регламентують обмеження. Пропозицію щодо введення санкцій вносить Верховний представник ЄС із питань закордонних справ або будь-яка країна-член ЄС.

Процедура прийняття даної категорії рішень вимагає одноголосного голосування на засіданні Ради із закордонних справ. Але правові засади ЄС дозволяють прийняти рішення кваліфікованою більшістю в окремих випадках. До того ж сама процедура досить гнучка та дозволяє державі не приймати участі у голосуванні таким чином, щоб не блокувати прийняття рішення [3]. Це обмежує можливості гальмування даних рішень з боку однієї або кількох країн-членів, але все ж таки потребує згоди більшості учасників на реалізацію санкцій.

ЄС розглядає економічні санкції (торгові та фінансові обмеження) як важливий зовнішньополітичний інструмент, за допомогою якого можна змусити певну країну змінити свою політику. Саме тому ЄС все частіше запроваджує не загальне ембарго, а таргетовані (цільові) санкції проти політичної еліти або представників великого бізнесу та пов'язаних з ними бізнес-структур [4].

Крім персональних санкцій ЄС також використовує секторальні санкції, які вводить обмеження для певних секторів економіки. Наприклад, заборону на отримання технологічної або фінансової допомоги, що суттєво обмежує економічні можливості підсанкційної держави, необхідні для продовження її протиправних дій.

На думку європейських дослідників, санкції ЄС слід розглядати як форму негативної політичної кондиціональності (обумовленості) [5]. Тобто, в ЄС свідомо відмовляються від торгових та фінансових відносин з певною країною, щоб змусити ту припинити порушувати міжнародні правові норми – наприклад,